

JAARLIJKS FABACONGRES

Woensdag 4 maart 2020

Presentatie in het Nederlands

PROGRAMMA

14u30 Inleiding door **Frank Goes**, Voorzitter van Faba

14u35 – 15u35 Presentaties

- **Jean-Marie Hauglustaine**, *Professor aan de faculteit Wetenschappen binnen het departement Wetenschappen en Milieubeheer, Universiteit Luik*
- **Geert Goeyvaerts**, *Postdoctoraal Onderzoeker aan de faculteit Economie van de KU Leuven*

15u35 – 16u30 Paneldebat

- **David Clarinval**, *Vice-eerste minister en minister van Begroting en van Ambtenarenzaken, belast met de Nationale Loterij en Wetenschapsbeleid*
- **Louis Amory**, *Voorzitter van de Federatie Ontwikkelaars-Woningbouwers en CEO van Maisons Blavier*
- **Kati Lamens**, *Voormalig nationaal Voorzitter van de Vlaamse Architectenorganisatie (NAV)*
- **Leen Dierick**, *Federaal Volksvertegenwoordiger, CD&V*
- **Kristoff De Winne**, *Manager Corporate Office, Matexi*
- **Vivian Lausier**, *Ondervoorzitter van Faba en CEO van HONS SA*

Het debat wordt in goede banen geleid door **Hanne Decoutere**, *journaliste en moderator*.

16u30 Afronding van het debat – Walking cocktail

Welke weg moet worden bewandeld om tegen 2050 een Belgische voorraad duurzame en bijna energieneutrale gebouwen te realiseren? Door te renoveren of te bouwen? En tegen welke prijs?

**Prof. dr. ir. Jean-Marie HAUGLUSTAINE,
Docent**

Faculteit Wetenschappen – Departement
Wetenschappen en Milieubeheer

Federatie van Algemene Bouwaannemers –
4/03/2020 – Batibouw, Brussel

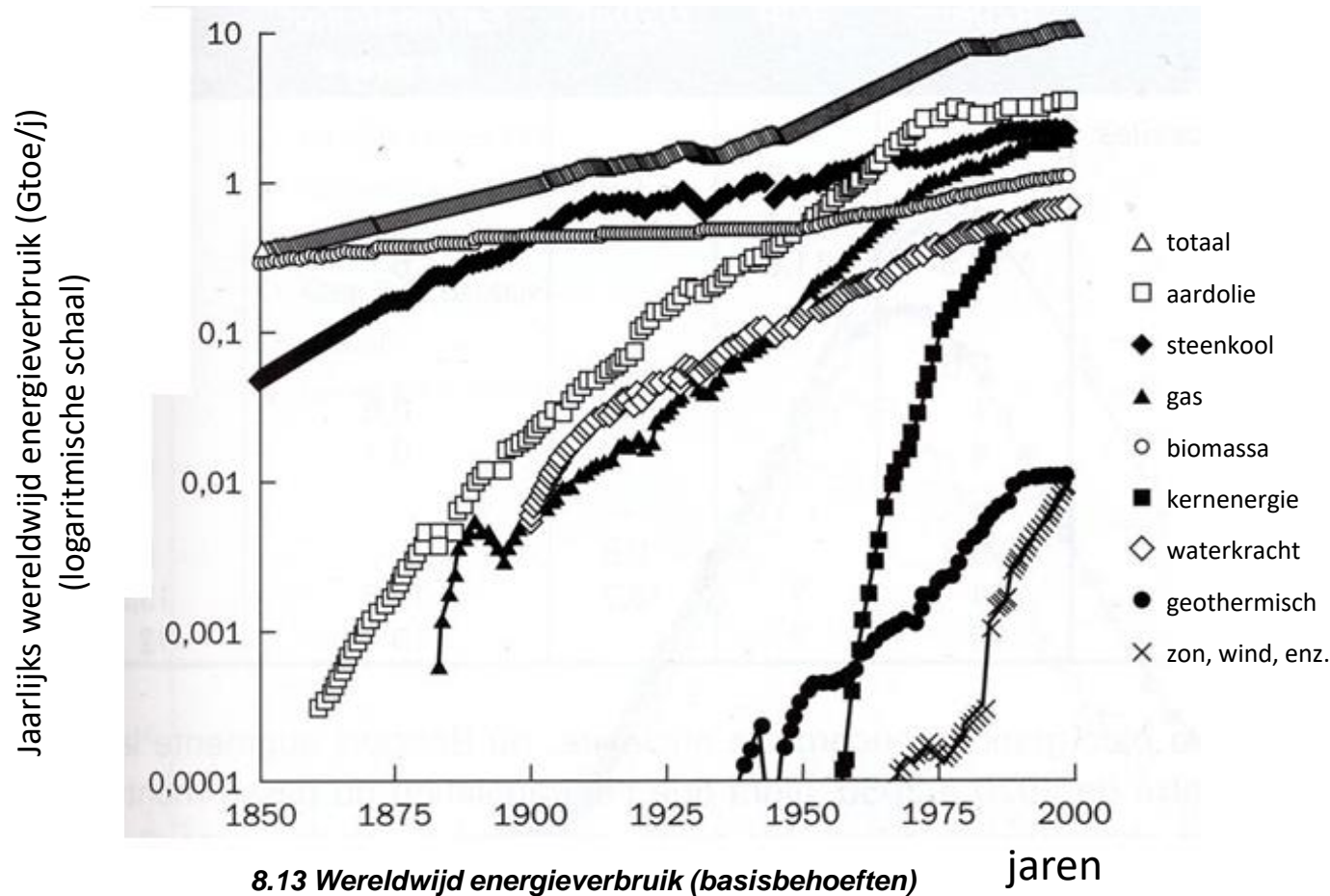

Inhoud

- ▷ Welke uitdagingen voor de planeet?
- ▷ Hoe het doel bereiken met nieuwe gebouwen?
- ▷ En de bestaande gebouwen?
- ▷ Tegen welke prijs?

Wereldverbruik van primaire energie van 1850 tot 2000, in 2016 en 2017

8.13 Wereldwijd energieverbruik (basisbehoeften)

Bron: BOBIN J.L., HUFFER E., NIFENECKER H., (Groupe Energie de la Société Française de Physique), *L'énergie de demain : Techniques – Environnement - Economie*, « Collection Grenoble Sciences – Rencontres Scientifiques », Uitg. EDP Sciences, 633 p., 2005

2016	Gtoe	%
TOTAAL	13,76	100
aardolie	4,47	32,5
steenkool	3,66	26,6
gas	3,03	22,0
kernenerg.	0,68	4,9
biomassa	1,34	9,8
waterkr.	0,35	2,5
hernieuwb.	0,23	1,7

13,96 %

2017	Gtoe	%
TOTAAL	13,99	100
aardolie	4,48	32,0
steenkool	3,77	26,9
gas	3,11	22,2
kernenerg.	0,69	4,9
biomassa	1,33	9,5
waterkr.	0,35	2,5
hernieuwb.	0,26	1,9

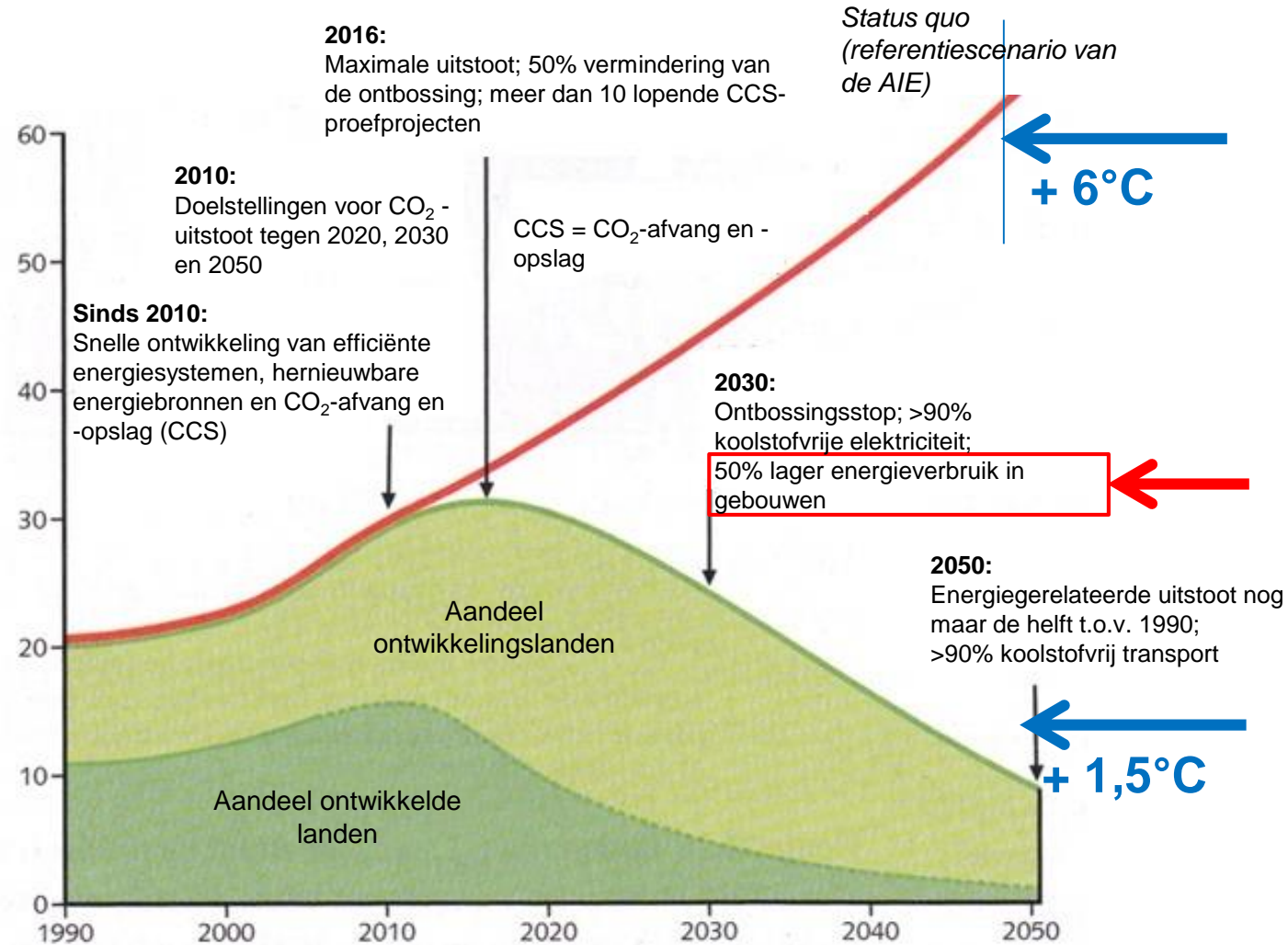
13,87 %

Bron: IEA (Internationaal Energieagentschap) (2018), 2018 Key World Energy Statistics

Bron: IEA (Internationaal Energieagentschap) (2019), 2019 Key World Energy Statistics

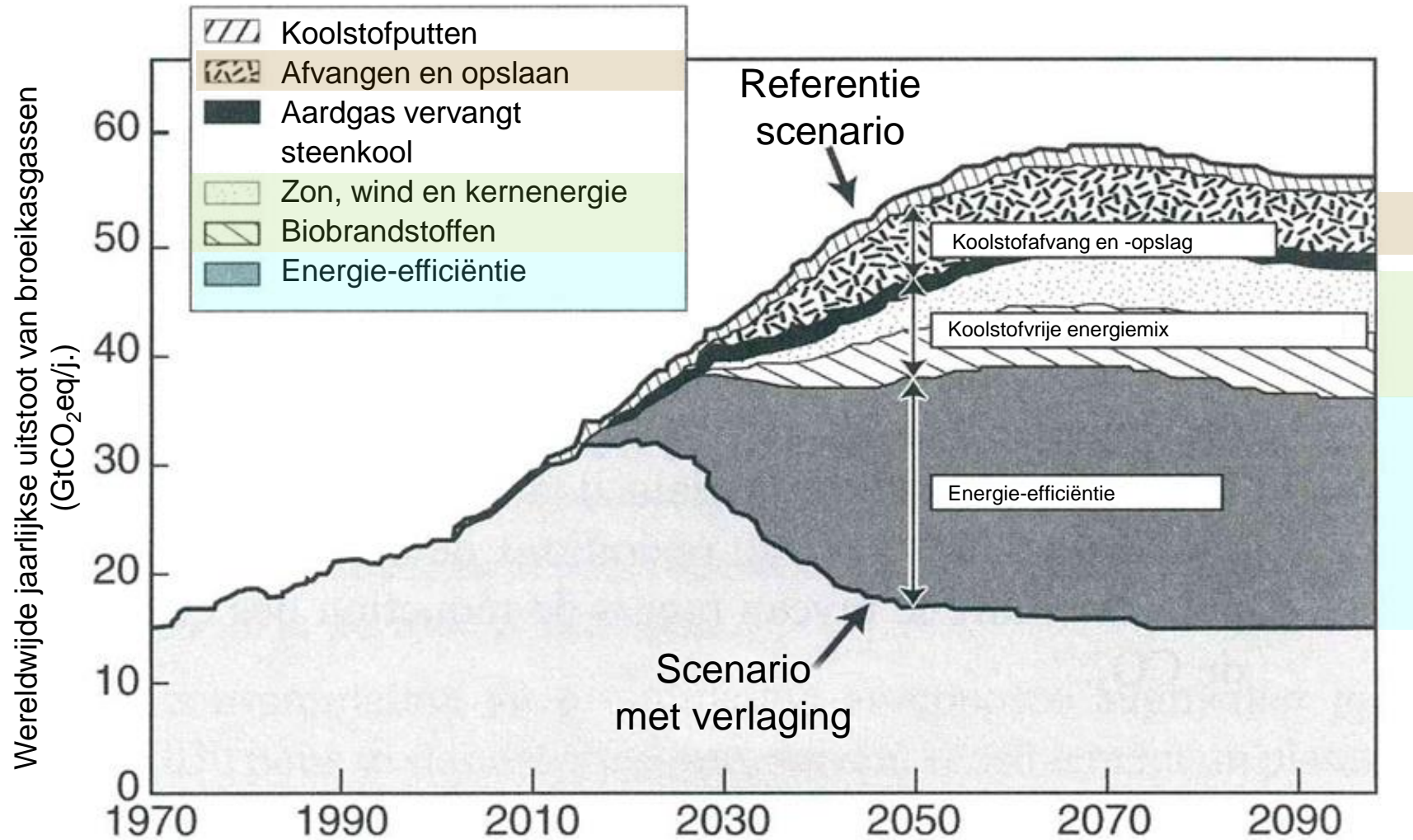
Doelstellingen CO₂-uitstoot: scenario van het IPCC ...

Jaarlijkse wereldwijde uitstoot van broeikasgassen in verhouding tot de energie (GtCO₂eq/j.)

Bron: J. HOUGHTON, Le réchauffement climatique – Un état des lieux complet, Uitgeverij De Boeck, Collectie Planète en jeu, 495 p., 2011

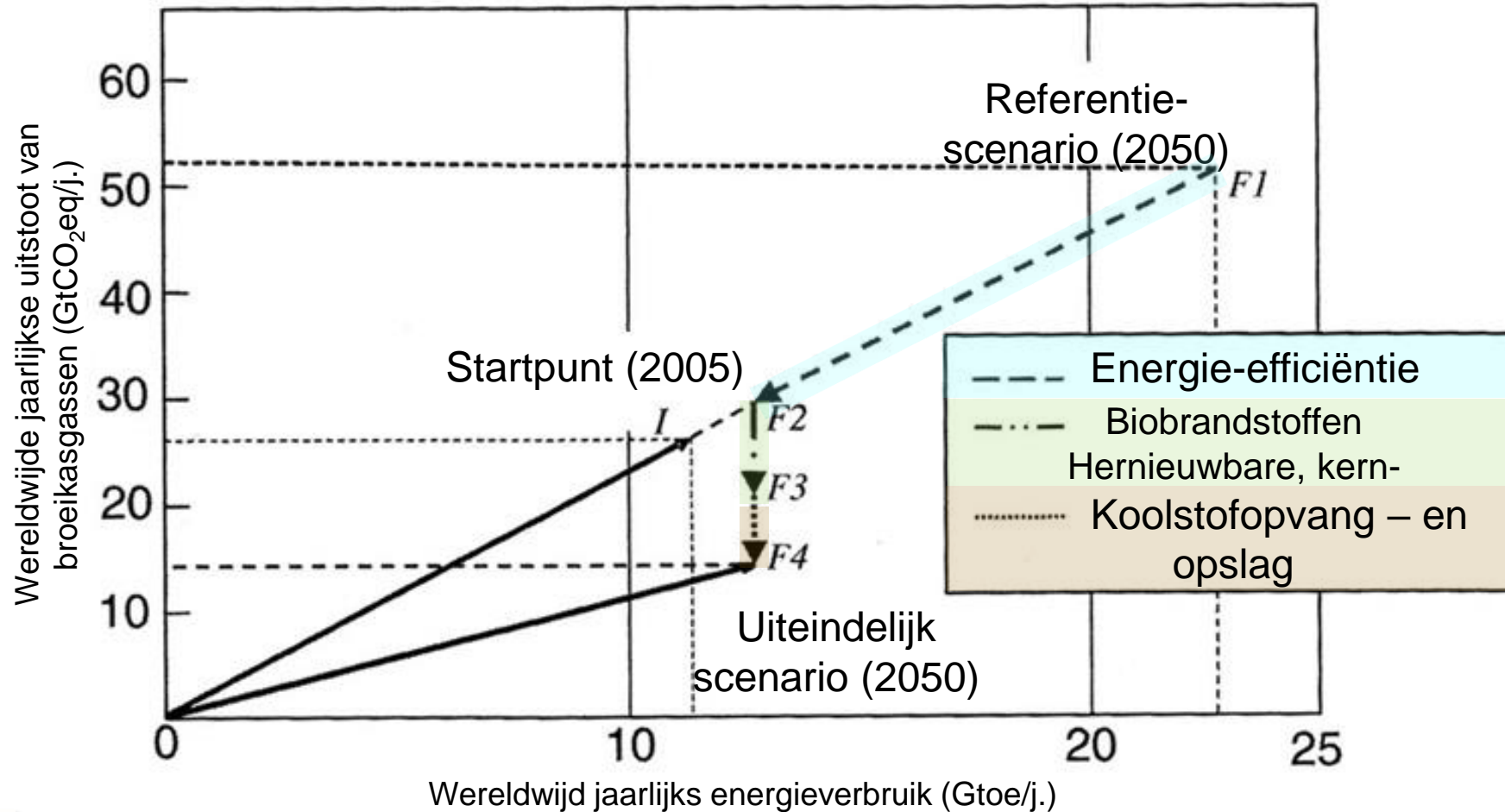
Wat doen om de CO₂-uitstoot te verlagen?

Bron: ROJÉY A., *Energie & Climat – Réussir la transition énergétique*,
Uitg. Technip, 219 p., 2008

Wat doen om de CO₂-uitstoot te verlagen?

- Evolutie van het scenario van de wereldwijde energievraag en CO₂-uitstoot tot 2050

Source : ROJÉY Alexandre, *Energie et climat – Réussir la transition énergétique*, Editions TECHNIP, 218 p., 2008, p185

In Europa...

- ▷ De bouwsector = zware milieu-impact:
  - 50% van alle verbruikte grondstoffen
  - 33% van de afvalproductie (+8% voor de gezinnen)*
  - 38% van het primair energieverbruik*
    - Waarvan 70% voor verwarming en airco
  - 31% van de CO₂-uitstoot **
  - 16% van het waterverbruik*
    - (= 140 liter water per inwoner, per dag)

* Bron: EUROSTAT, *Key Figures on Europe, Editie 2016*

** Bron: EUROSTAT, *Key Figures on Europe, Editie 2017*

Inhoud

- ▷ Welke uitdagingen voor de planeet?
- ▷ Hoe het doel bereiken met nieuwe gebouwen?
- ▷ En de bestaande gebouwen?
- ▷ Tegen welke prijs?

Directe zonne-instraling

Interne zonne-opbrengst

Zonne-energie via thermische panelen

Elektriciteit opgewekt met zonnepanelen

BNE

Uiteindelijk energieverbruik

Bijna Energie Neutraal

≈ 0

Primair energieverbruik

Netto energie-behoefte voor verwarming

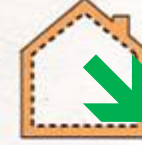
Netto energie-behoefte voor sanitair warm water

Energie-behoefte voor hulp-toestellen

Energie-behoefte voor evt. koeling

Warmteverlies door de muren

In-/exfiltratie warmteverlies

beheer
Warmteverlies door ventilatie

Warmteverliezen van systemen voor verwarming en sanitair warm water (SWW)

Verliezen bij transformatie en transport van energie

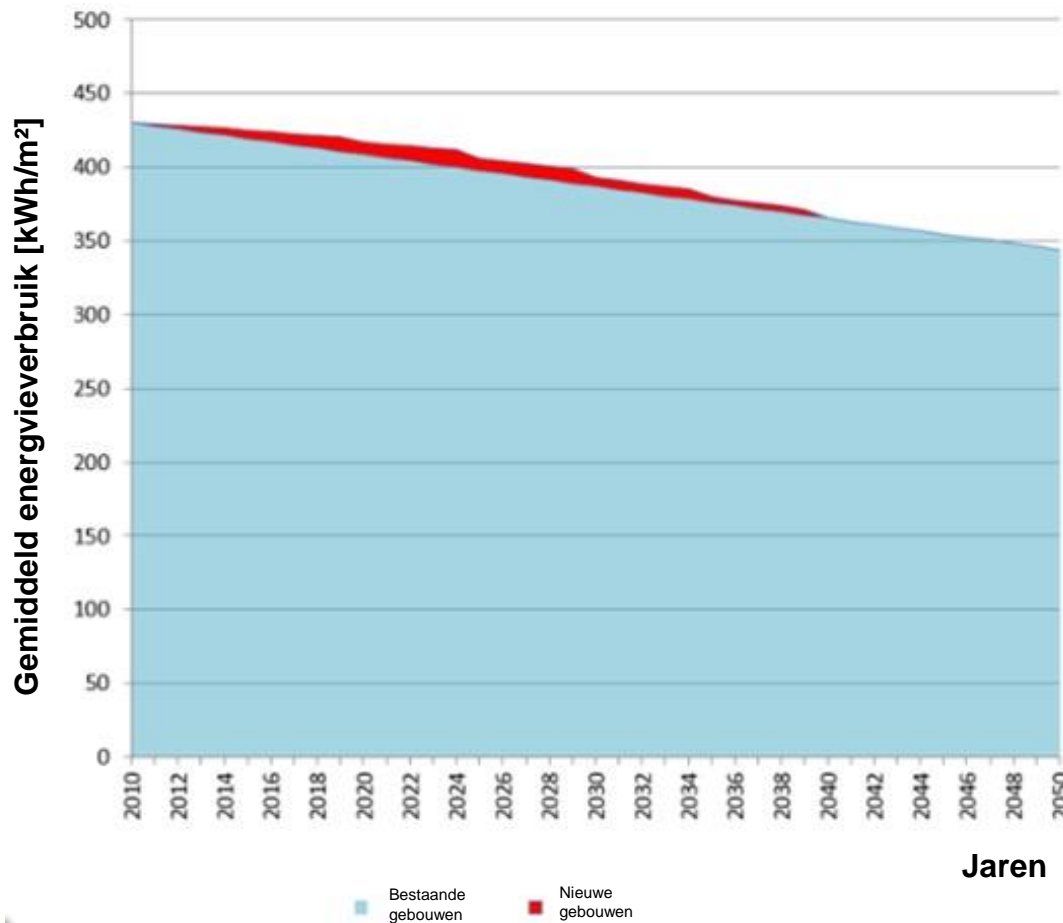
Inhoud

- ▷ Welke uitdagingen voor de planeet?
- ▷ Hoe het doel bereiken met nieuwe gebouwen?
- ▷ En de bestaande gebouwen?
- ▷ Tegen welke prijs?

Nieuwe energiezuinige woningen of bijna energieneutraal, geen renovatie van bestaande woningen

Energieverbruik woningen **zonder** energierenovatie van bestaande gebouwen

Hypothesen

In **2010**: verbruik Waals
woningenbestand = 430 kWh/m²

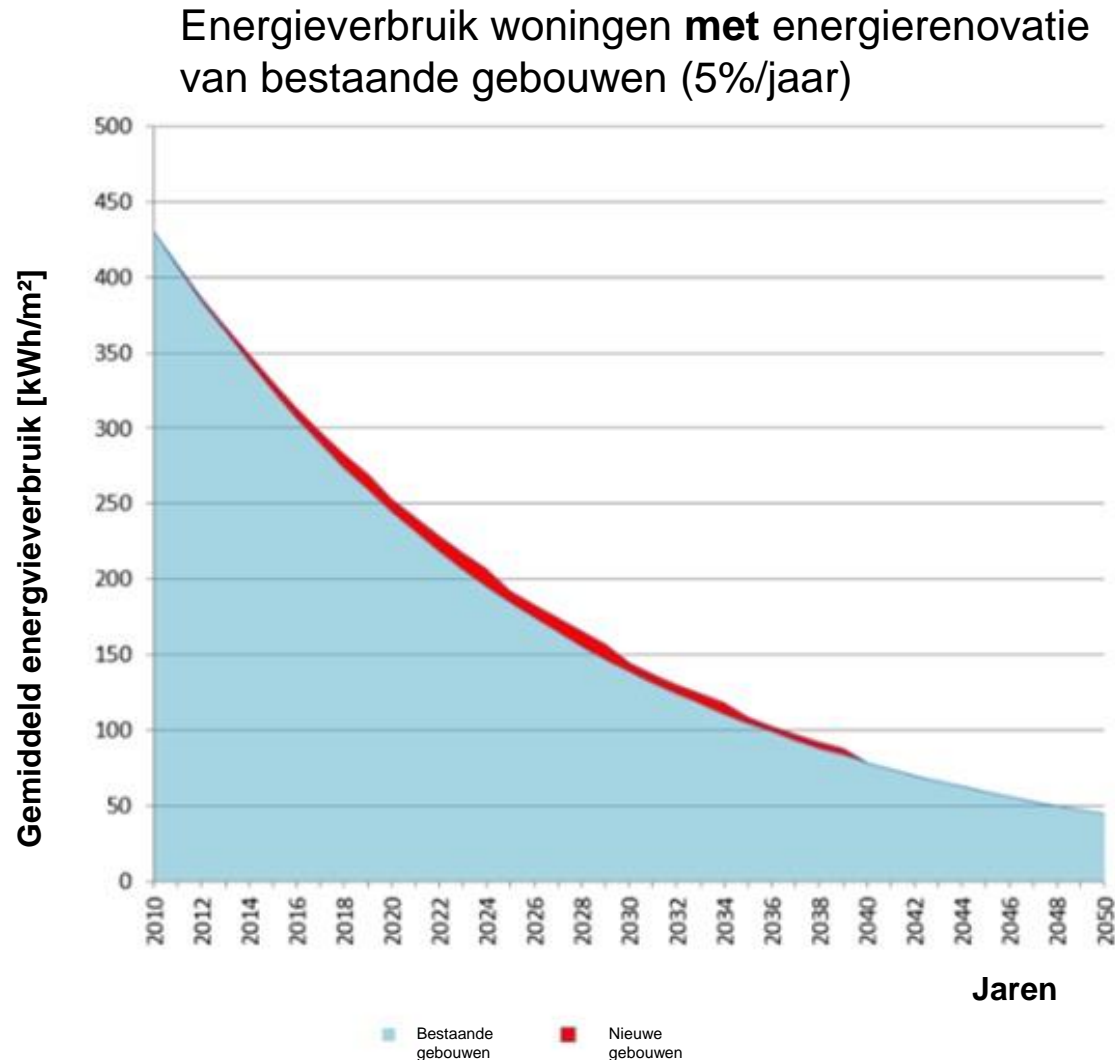
Elk jaar:

- 1% nieuwe gebouwen opgetrokken
- verbruik van nieuwe gebouwen = 170 kWh/m² tot 2012, daarna 130, tot bijna 0 vanaf 2021, enz.
- afbraak van 0,5% bestaande gebouwen
- geen verbetering van de bestaande gebouwen

In **2050** is het Waals woningenbestand:
- 120% van het bestand van 2010
- met een gemiddeld verbruik van **340 kWh/m²**.

Bron: MONFILS S., HAUGLUSTAINÉ J.-M. (2019), *Feuille de route – Pour une rénovation durable, ambitieuse et efficace des copropriétés*, InterReg-project North-West Europe "Accelerating Condominium Energy Retrofitting", p. 23

Nieuwe energiezuinige woningen of bijna energieneutraal, geen renovatie van bestaande woningen

Hypothesen

In **2010**: verbruik Waals woningenbestand = 430 kWh/m²

Elk jaar:

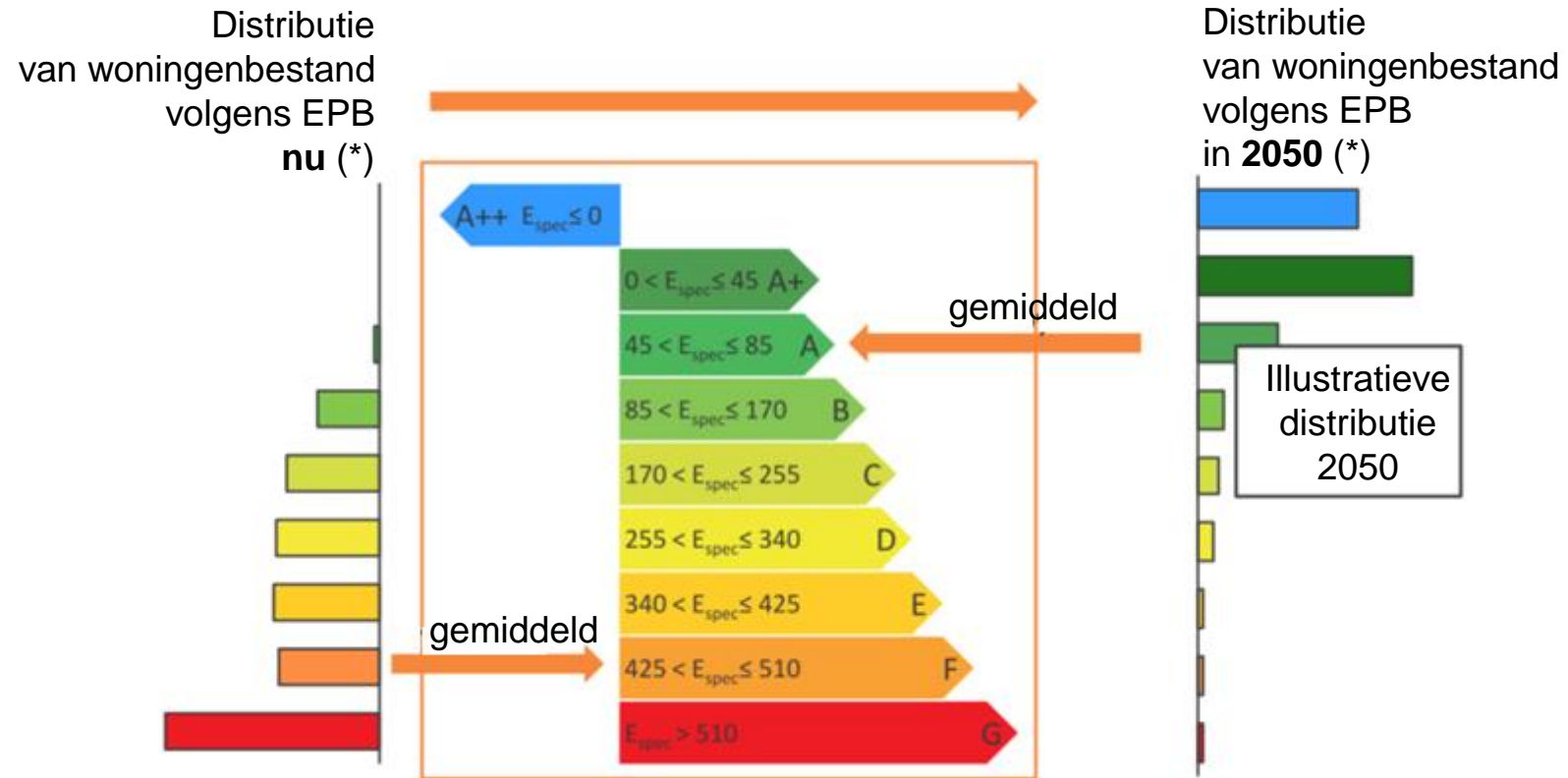
- 1% nieuwe gebouwen opgetrokken
- verbruik van nieuwe gebouwen = 170 kWh/m² tot 2012, daarna 130, tot bijna 0 vanaf 2021, enz.
- afbraak van 0,5% van de bestaande gebouwen
- + **verbetering van de bestaande gebouwen**: verbruik daalt met **5%/jaar**

In **2050** is het Waals woningbestand:

- 120% van het bestand van 2010
- met een gemiddeld verbruik van **44 kWh/m²**.

Bron: MONFILS S., HAUGLUSTAINE J.-M. (2019), *Feuille de route – Pour une rénovation durable, ambitieuse et efficace des copropriétés*, InterReg-project North-West Europe "Accelerating Condominium Energy Retrofitting", pagina 23

Renovatiestrategie inzake energie in het WG

(*) Omvat prestaties van de woning-envelop, de systemen en de productie van hernieuwbare energie

Bron: CLIMACT, 3E, BPIE (2017), *Stratégie wallonne de rénovation énergétique à long terme du bâtiment* van de Waalse regering op 20/04/2017, voor SPW – Direction des Bâtiments Durables

Inhoud

- ▷ Welke uitdagingen voor de planeet?
- ▷ Hoe het doel bereiken met nieuwe gebouwen?
- ▷ En de bestaande gebouwen?
- ▷ Tegen welke prijs?

Green Buildings Solutions Awards

▷ Internationale wedstrijd sinds 2015, georganiseerd door het netwerk Construction 21, met meerdere categorieën:

- Kantoorgebouwen
- Woningen
- Wijken
- Infrastructuur
- Enz.

Ik ben voorzitter van de Belgische Jury en de internationale Jury.

▷ Projectbeschrijvingen, opgesteld door de kandidaten:

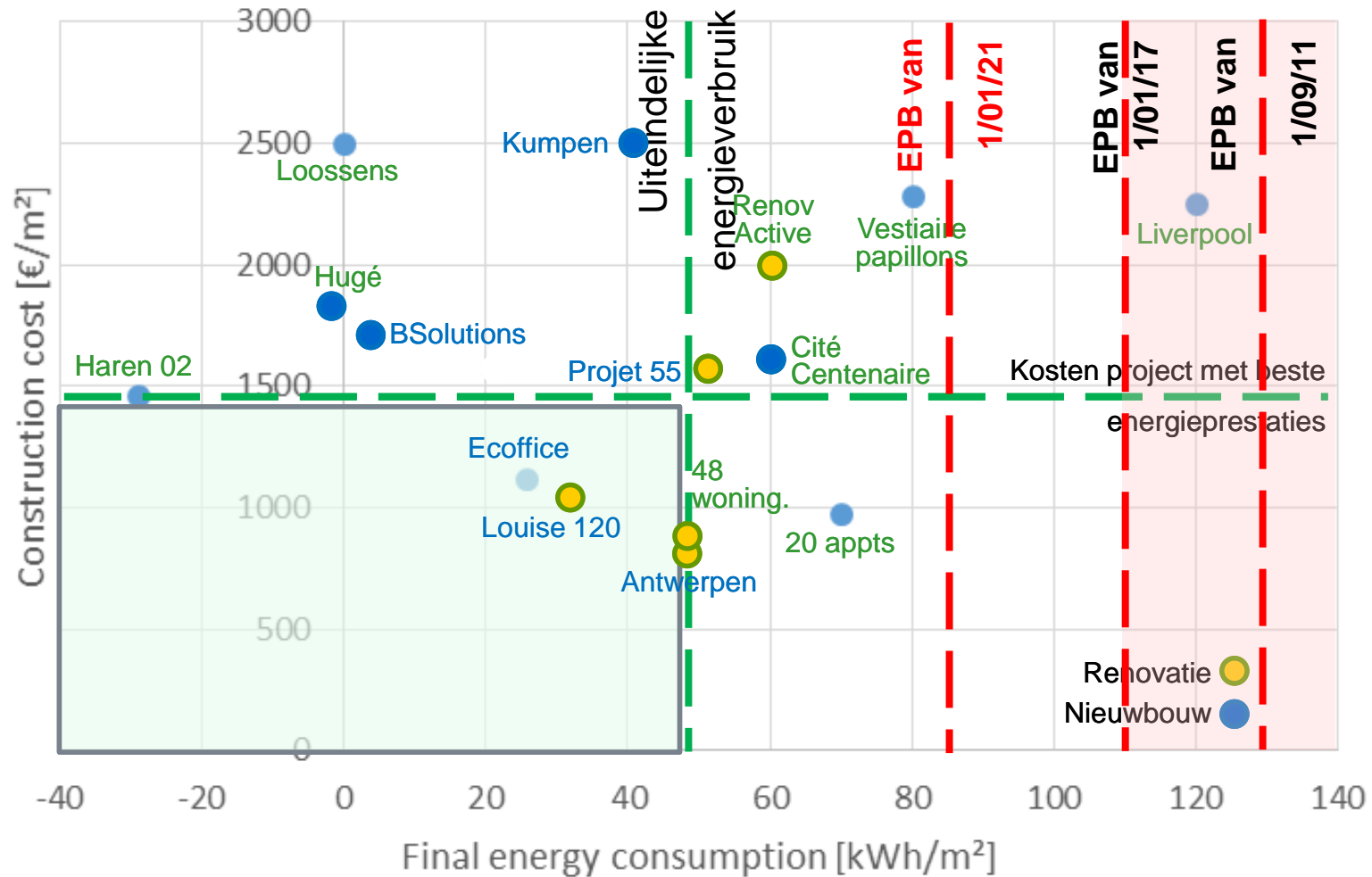
- Beschrijving van het project
- Aantal m² dat werd gebouwd of gerenoveerd

Green Buildings Solutions Awards

- ▷ Projectbeschrijvingen (vervolg)
  - **Totale kosten**, excl. honoraria en btw, van de bouw-/renovatie-activiteit, in euro per m² gebouwd/gerenoveerd
  - **Uiteindelijk energieverbruik** in kWh/m²
(≅ primair energieverbruik in de betekenis van het EPB als de energiebron gas of stookolie is)

- ▷ Onderlinge projectvergelijking:
  - nieuwbouw ● / renovatie ●
  - kantoren, scholen / woningen, rusthuizen
  - met verwijzing naar de EPB-eisen van september 2011, januari 2017 en januari 2021 (Bijna-energie neutraal)

Green Buildings Solutions Awards 2015 en 2017

Green Buildings Solutions Awards 2015 en 2017

- ❑ **Alle** projecten (behalve één, “Liverpool”, ingediend in 2015) voldoen reeds aan de reglementaire energievereisten (E_{spec}) die zullen gelden op 1/01/2021
- ❑ **Energierenovatie is minder duur** dan nieuwbouw
- ❑ Ambitieuze energieprestaties blijven mogelijk **zonder een projectbudget dat uit de hand loopt:**
  - Het is mogelijk om een gebouw met positieve energie neer te zetten voor € 1 500/m², excl. btw en zonder honoraria

Green Buildings Solutions Awards 2015 en 2017

- ❑ Dit resultaat is mogelijk:
  - als de **energiedoelstelling** reeds **bij het begin van het project** werd bepaald
  - als de project-auteur in elke projectfase aangepaste **evaluatie-instrumenten** gebruikt, van de schets tot het kleinste detail, bv:
  - **kwantitatieve benadering** met vereenvoudigde toepassing van de EPB-software, in de fase van de schets, door slechts de isolatielaag in te voeren in plaats van de volledige samenstelling van de wanden
  - **kwalitatieve benadering** op basis van de literatuur, onder andere *Guides Pratiques pour Architectes*

Voorbeeld ontwerp- en evaluatietool: GPA

De 2^e editie (juni 2018) van de *Guides pratiques pour architectes* is beschikbaar op de website van SPW Energie: <https://energie.wallonie.be/fr/guides-pratiques-pour-les-architectes.html?IDC=9642>

Dank voor uw aandacht

- Jean-Marie HAUGLUSTAINE
- Universiteit Luik – Faculteit Wetenschappen
  - ▶ Faculteit Wetenschappen – Departement Wetenschappen en Milieubeheer
  - ▶ EnergySuD
- Quartier Agora
Allée du 6 août 19 (Gebouw B5a)
B – 4000 Luik (Sart Tilman)
  - ▶ Tel.: +32 4 366 94 83
- Mobiel: +32 486 24 86 28
- E-mail: jmhauglustaine@uliege.be
- URL: <http://www.EnergySuD.uliege.be>

De impact van de btw-verlaging van 21% naar 6% op sloop en heropbouw

Geert Goeyvaerts
Department of Economics, KU Leuven

Inleiding

1 januari 2007 werd de btw op de nieuwe constructie in **sloop en heropbouwprojecten** verlaagd van **21%** naar **6%** in **32 centrumsteden**.

Motivatie maatregel:

“In bepaalde achtergestelde gebieden van grote steden woekeren soms echte stedelijke plagen die een bron zijn van onveiligheid en die een bedreiging vormen voor de menselijke waardigheid van de inwoners. De plaatselijke besturen willen de leegstand en de onbewoonbaarheid van de woningen gelegen in deze gebieden bestrijden. De vernieuwing van deze wijken moet worden gestimuleerd door een fiscaal gunstbeleid dat de heropbouw aanmoedigt van woningen die bestemd zijn om uitsluitend of in hoofdzaak als privéwoning te worden gebruikt.”

Onderzoeksvraag:

Wat was het effect van de btw-verlaging op sloop en heropbouw enerzijds, en nieuwbouw en renovatie anderzijds?

Theorie

DIRECT EFFECT

Daling in het btw-tarief kan een **positief effect** hebben op **heropbouw** omwille van lagere **constructiekost**, maar...

- 1) Wordt btw-vermindering doorgerekend door bouwbedrijven?
- 2) Verandert de prijs van bestaande woningen/grond (kapitalisatie)?

Indien constructiekost of prijs van de te slopen panden stijgt, kan dat de btw-vermindering deels of volledig compenseren.

SUBSTITIE-EFFECTEN

Stijging in sloop en heropbouw: incrementeel of substitutie-effect?

- Daling in **renovatie**? (6% btw)
- Daling in **nieuwbouw**? (21% btw)

Data

- Vergunningen volgens type gebouw en type bouwheer:
  - Sloop
  - Constructie tegelijk met sloopvergunning
  - Constructie zonder sloopvergunning
  - Renovatie
- Gemeenteniveau
- Longitudinale data:
  - 588 Belgische gemeenten
  - 1997 tot en met 2016
  - 11 760 observaties

Data

Table 1: Beschrijvende statistieken vergunningen data

	Overige gemeenten (556)				Centrumsteden (32)			
	Gem.	SD	Min	Max	Gem.	SD	Min	Max
A. Periode voor hervorming (1997-2006)								
Afbraak	2.0	4.5	0.0	43.0	6.3	9.7	0.0	49.0
Constructie met afbr.	2.4	3.6	0.0	34.0	5.6	7.5	0.0	45.0
Constructie zonder afbr.	32.3	23.7	0.0	178.0	68.5	55.6	0.0	287.0
Renovatie	32.6	28.5	0.0	271.0	190.8	179.8	0.0	997.0
B. Periode na hervorming (2007-2016)								
Afbraak	3.1	6.3	0.0	61.0	11.1	14.8	0.0	78.0
Constructie met afbr.	3.2	4.4	0.0	41.0	9.7	11.5	0.0	74.0
Constructie zonder afbr.	24.0	18.6	0.0	192.0	47.9	40.6	0.0	192.0
Renovatie	34.2	27.8	0.0	288.0	215.4	191.5	0.0	957.0

Bron: Statbel, eigen verwerking.

Empirische strategie

Vergelijken **evolutie in activiteit in steden waar de btw op sloop en heropbouw verlaagd is met steden waar btw niet werd verlaagd** (*difference-in-differences*).

Vergelijkbaar met het testen van medicatie:

- Gemeenten met btw-vermindering = *treatment* groep
- Gemeenten zonder btw-vermindering = controle groep

Assumptie: de steden waar de btw verlaagd werd zouden een gelijkaardige *evolutie* gekend hebben in sloop, constructie en renovatie indien btw niet was verlaagd.

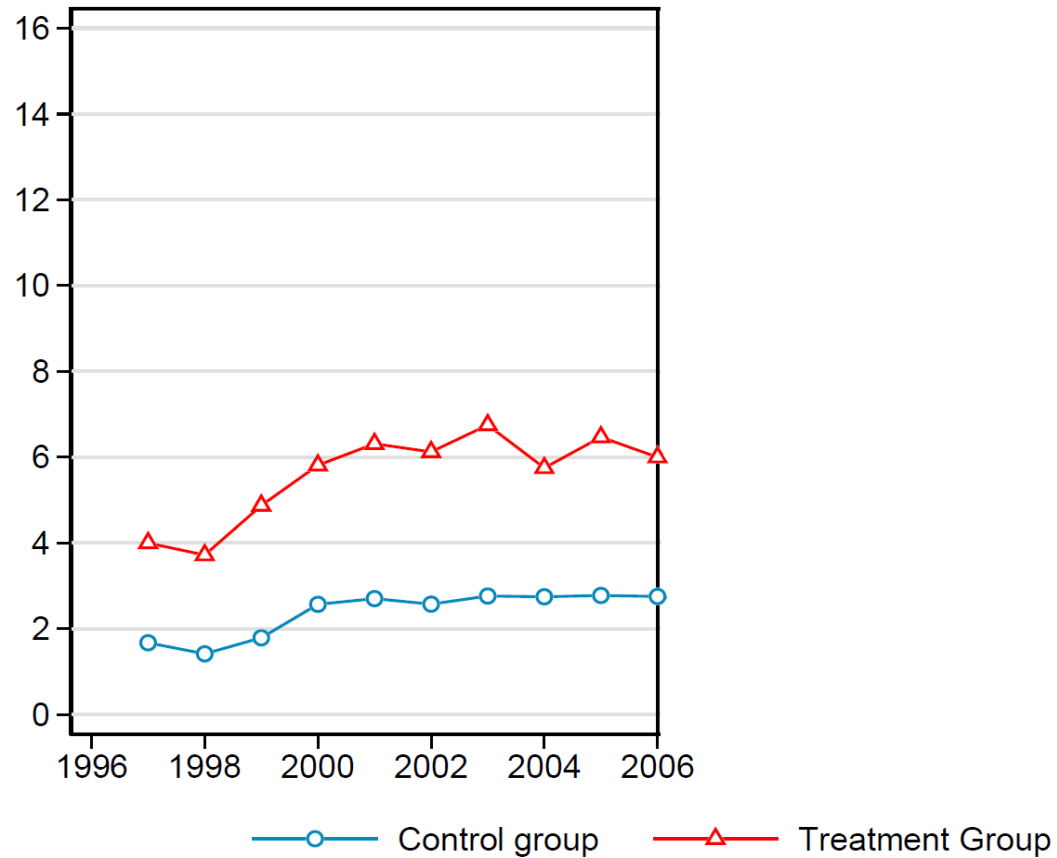
Niet mogelijk om bovenstaande veronderstelling rechtstreeks te testen, maar kunnen wel de evolutie vóór de hervorming controleren.

Niet 1 maar 2 interventies:

- 1) 32 centrumsteden vanaf 2007 btw permanent verlaagd
- 2) 556 gemeenten in 2009 tot 2010 btw tijdelijk verlaagd

Evolutie voor de hervorming

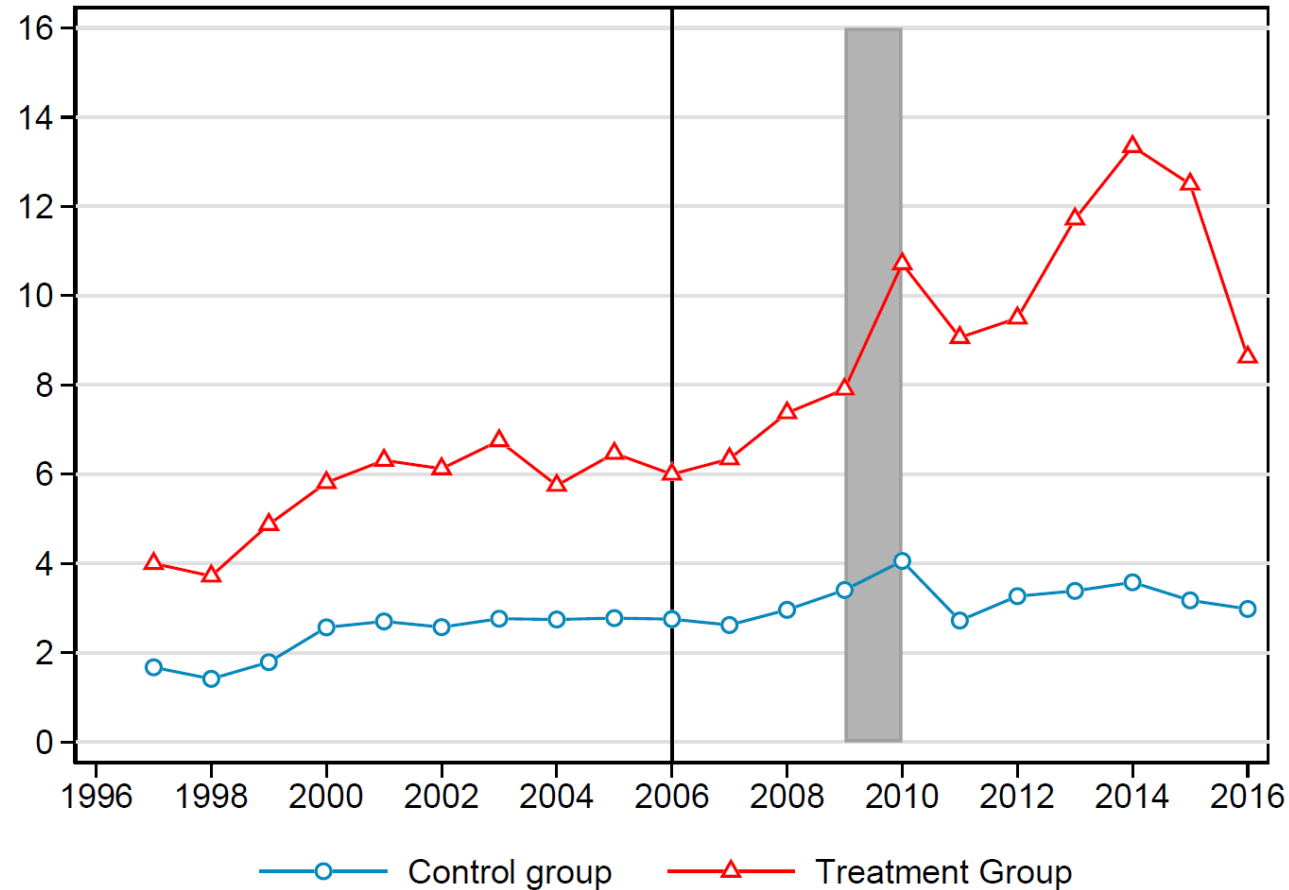
Evolutie in het aantal gebouwen in constructievergunningen voor residentiële constructie, aangevraagd door particulieren met sloopvergunning, België 1997-2016

Bron: Statbel, eigen verwerking.

Resultaten: het directe effect

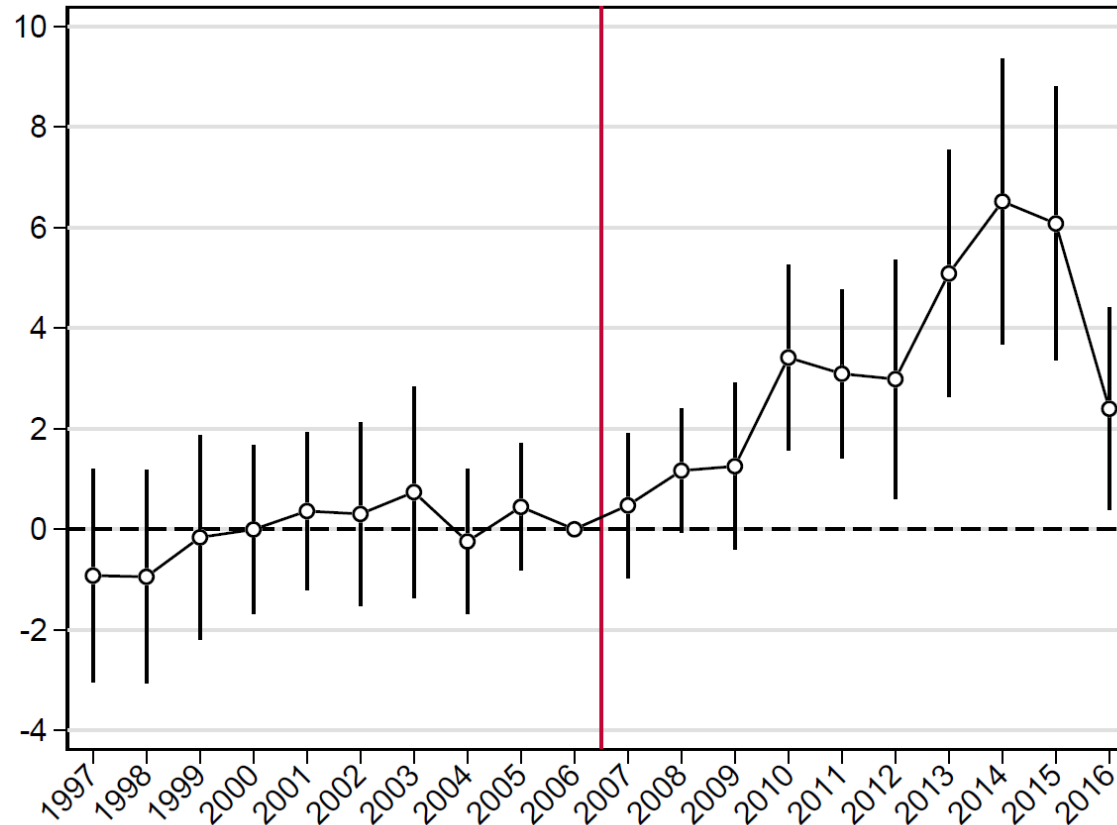
Evolutie in het aantal gebouwen in constructievergunningen voor residentiële constructie, aangevraagd door particulieren met sloopvergunning, België 1997-2016

Bron: Statbel, eigen verwerking

Resultaten: het directe effect

Het verschil in het aantal gebouwen in constructievergunningen van particulieren voor residentiële constructie na sloop tussen de 32 steden en de overige 556 Belgische gemeenten

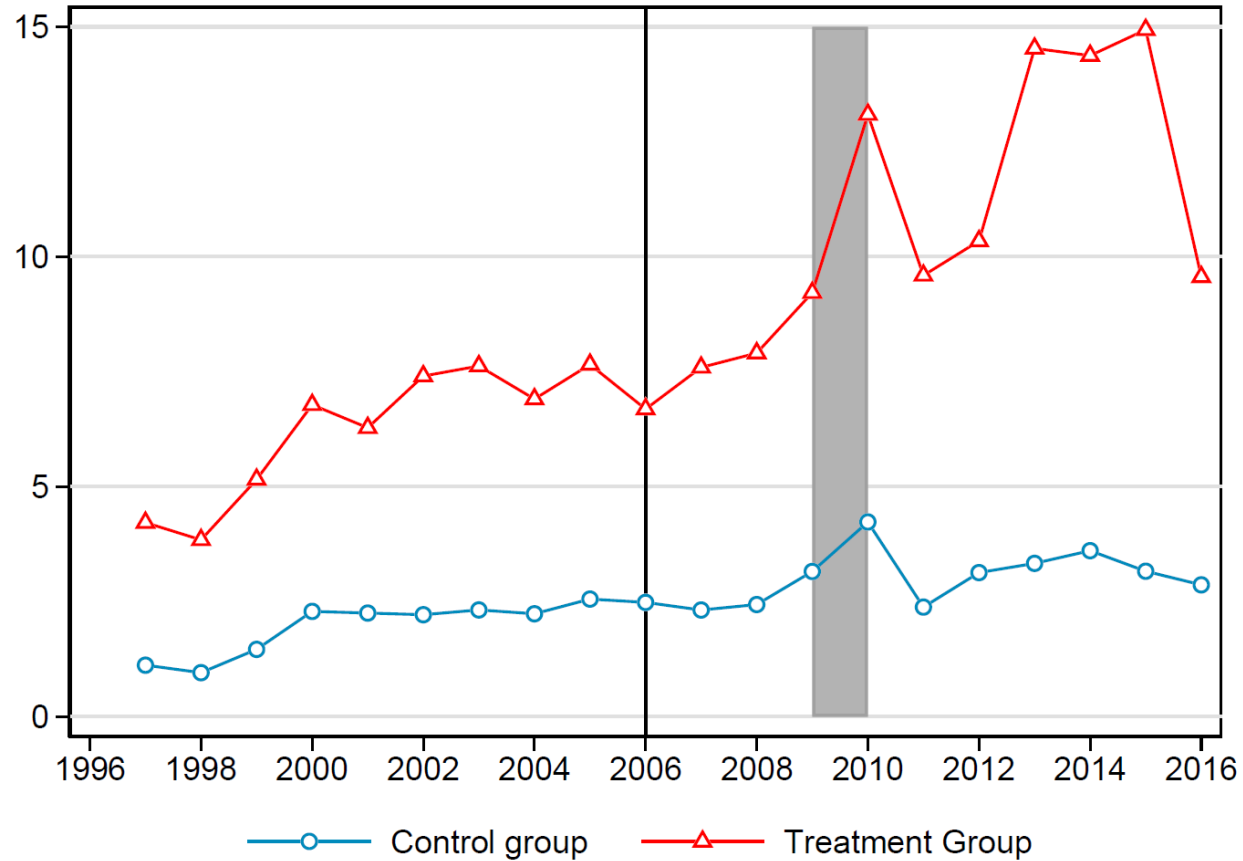

Bron: Statbel, eigen verwerking.

Resultaten: het directe effect

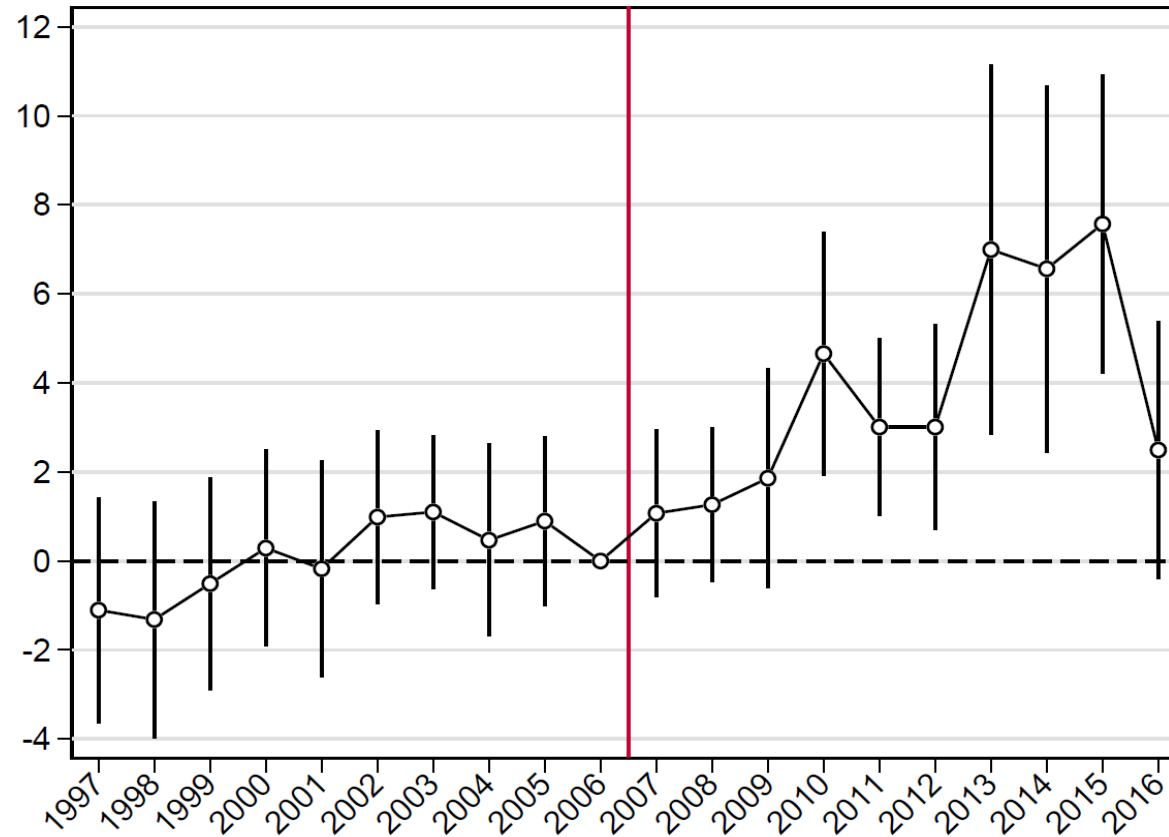
Evolutie in het aantal gebouwen in sloopvergunningen voor residentiële constructie, aangevraagd door particulieren, België 1997-2016

Bron: Statbel, eigen verwerking

Resultaten: het directe effect

Het verschil in het aantal gebouwen in sloopvergunningen van particulieren voor residentiële constructie tussen de 32 steden en de overige 556 Belgische gemeenten

Bron: Statbel, eigen verwerking.

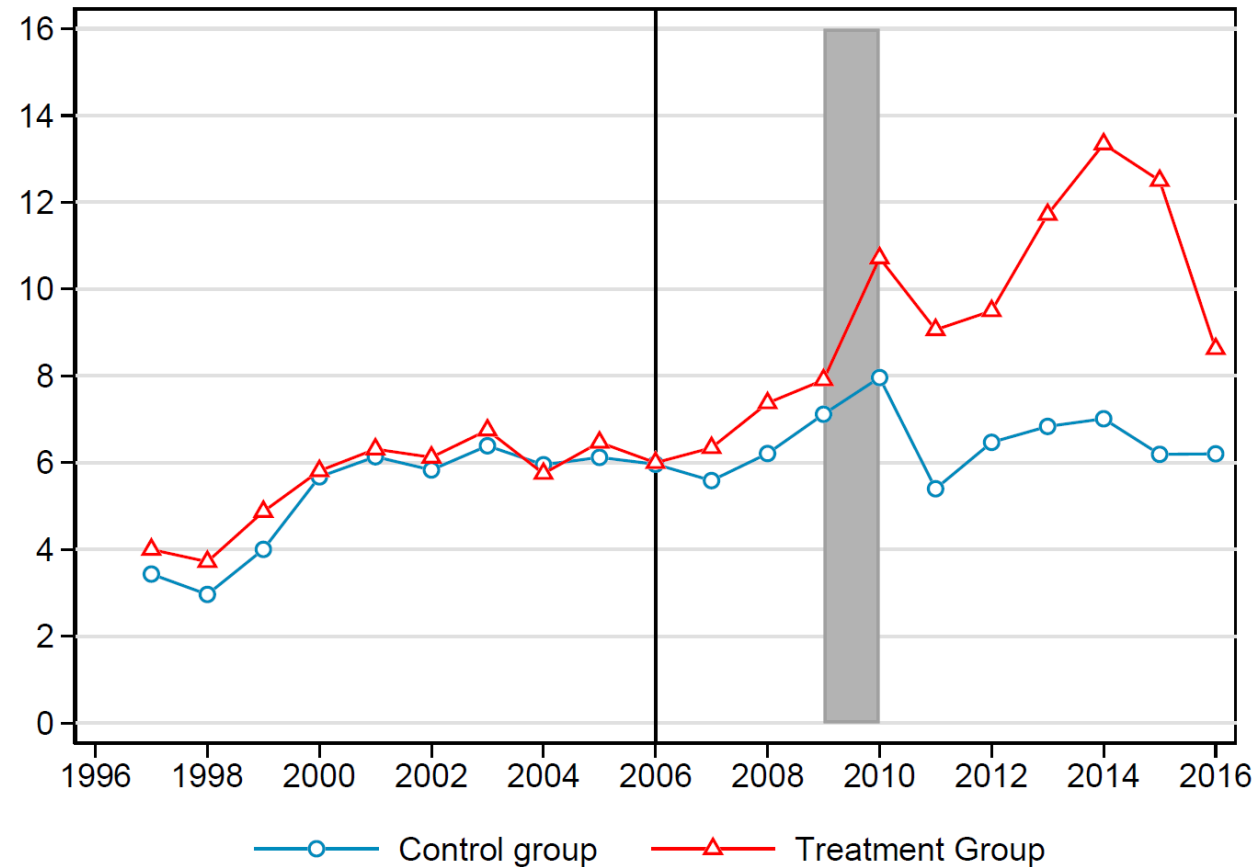
Resultaten: het directe effect

Table 2: Impact verlaging btw-tarief op sloop en heropbouw door particulieren

	(1)	(2)	(3)	(4)
Afbraak	3.40***	3.40***	3.06***	3.06***
	(1.09)	(0.88)	(1.11)	(0.91)
R^2	0.07	0.06	0.07	0.23
Constructie na afbraak	3.12***	3.12***	3.00***	3.00***
	(0.85)	(0.71)	(0.86)	(0.71)
R^2	0.08	0.10	0.07	0.27
Gemeente (FE)		X		X
Jaar (FE)	X	X	X	X
Gewichten			X	X
Observations	11,760	11,760	11,760	11,760

Gewichten

Het aantal gebouwen in sloopvergunningen voor residentiële constructie, aangevraagd door particulieren - België 1997-2016

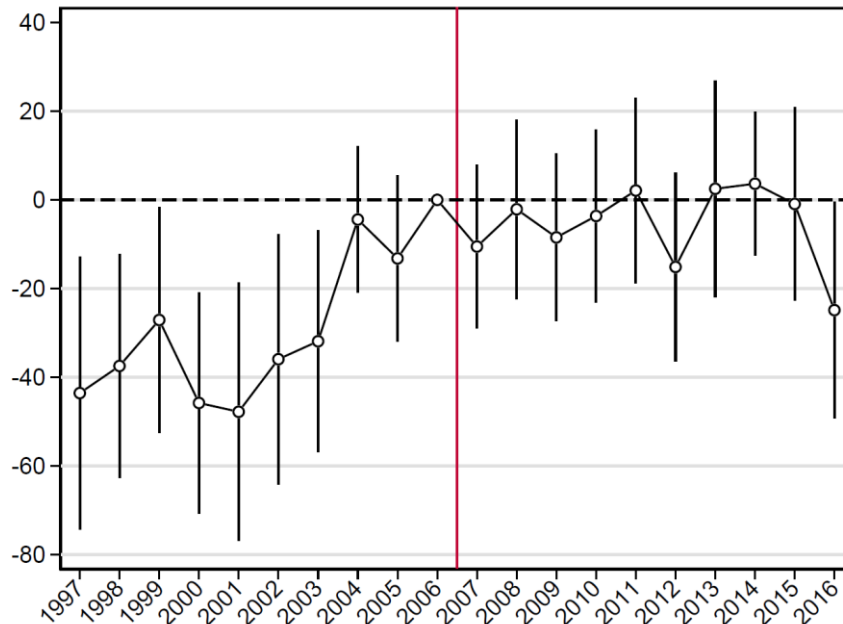
Bron: Statbel, eigen verwerking

36

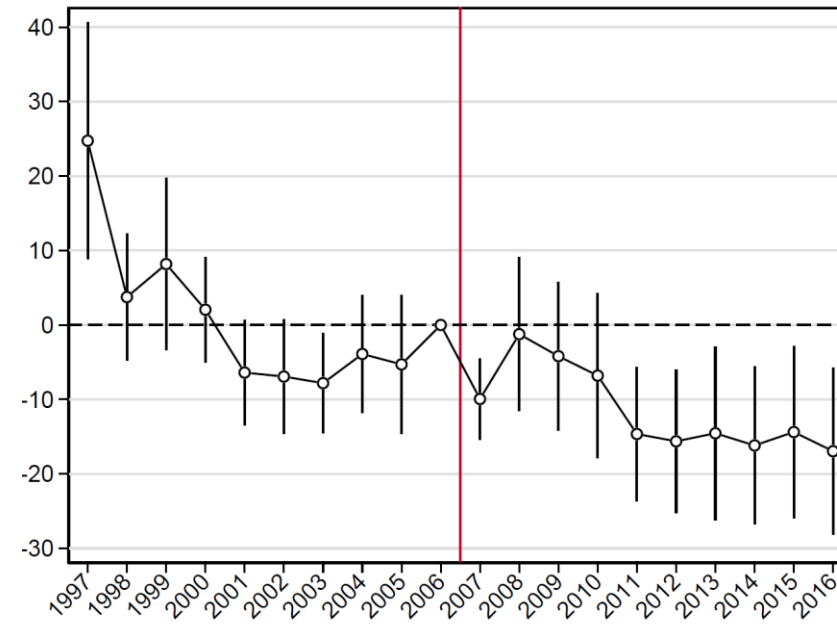
Resultaten: substitutie-effecten

Het verschil in het aantal gebouwen in renovatie- en constructievergunningen zonder sloop van particulieren tussen de 32 steden en de overige 556 Belgische gemeenten

A) Renovatie

B) Nieuwbouw

Bron: Statbel, eigen verwerking

Resultaten: substitutie-effecten

Table 3: Impact verlaging btw-tarief op renovatie en nieuwbouw zonder sloop

	(1)	(2)	(3)	(4)
Renovatie	19.27	19.27**	19.66	19.66**
	(15.09)	(9.00)	(15.06)	(9.01)
R^2	0.36	0.04	0.03	0.12
Constructie na afbraak	-12.72***	-12.72***	-8.76**	-8.76***
	(3.63)	(3.01)	(3.65)	(3.04)
R^2	0.15	0.27	0.10	0.37
Gemeente (FE)		X		X
Jaar (FE)	X	X	X	X
Gewichten			X	X
Observations	11,760	11,760	11,760	11,760

Bron: Statbel, eigen verwerking

Resultaten: samenvatting

- Statistisch significante stijging in het aantal gebouwen in zowel
  - **Sloop**vergunningen van particulieren voor residentiële constructie als
  - **Constructie**vergunningen van particulieren met **sloop**vergunning
- Toename van ongeveer 38% in sloop
- Hogere toename in heropbouw (45%) mogelijk te wijten aan:
  - Verandering in timing constructievergunning
  - Verandering in ratio # gesloopte gebouwen over # nieuwe gebouwen?
- (Nog) geen betrouwbare resultaten voor **renovatie** en **constructie** zonder sloopvergunning

Panelleden

- **David Clarinval**
Vice-eerste minister en minister van Begroting en van Ambtenarenzaken, belast met de Nationale Loterij en Wetenschapsbeleid
- **Louis Amory**
Voorzitter van de Federatie Ontwikkelaars-Woningbouwers en CEO van Maisons Blavier
- **Kati Lamens**
Voormalig nationaal Voorzitter van de Vlaamse Architectenorganisatie (NAV)
- **Leen Dierick**
Federaal Volksvertegenwoordiger, CD&V
- **Kristoff De Winne**
Manager Corporate Office, Matexi
- **Vivian Lausier**
Ondervoorzitter van Faba en CEO van HONS SA

Het debat wordt in goede banen geleid door Hanne Decoutere, journaliste en moderator.

**BEDANKT VOOR UW AANDACHT EN
AANWEZIGHEID!**